

Zelfs bij grote, meerjarige opgravingen komt het voor dat één enkele vondst alles op zijn plaats doet vallen. Zo was het ook bij het onderzoek op een van de terpen van Wijnaldum (gemeente Harlingen). Miljoenen vondsten, maar natuurlijk zat in een van de laatste zakjes een stukje metaal dat na schoongemaakt te zijn, dé sleutelvondst van deze opgraving bleek te zijn, en dus meteen de landelijke pers haalde.

Opgraving te Wijnaldum,
foto D.M. Visser

De 'gouden van Wijn

Jurjen Bos, Bert Nijboer

Laten we eerst aangeven waar het onderzoek om ging. Archeologen van de Rijksuniversiteit Groningen en van de Universiteit van Amsterdam deden van 1991 tot 1993 opgravingen bij Wijnaldum, op de terp waar in de jaren vijftig de onderste helft van een wel heel bijzondere mantelspeld was gevonden. Deze vondst moet geplaatst worden in de context van het zevende-eeuwse Friese koninkrijk, waarin het zeker tot de 'kroonjuwelen' heeft behoord. Een zilveren steunplaat, bekleed met goud en almandijn (een halfedelsteen). Het bijzondere is dat de speld een meesterstuk van een uiterst bekwame goudsmid is en dat het vlakdekkende gebruik van almandijn een heel bijzondere symbolische betekenis heeft gehad. Een dergelijk sieraad was voorbehouden aan goden en koningen of, zoals in dit geval, een koningin.

Noordwest-Europa kent uit deze periode maar weinig sieraden met een vergelijkbare allure; allemaal komen ze uit koninklijke context. De bekendste vondsten zijn die uit het graf van de Frankische koning Childeric (de vader van Clovis) in Doornik, en die uit het graf in het Engelse Sutton Hoo, waarschijnlijk van de Britse opperkoning Redwald. En Wijnaldum? Wat was de context van de mantelspeld hier? Dat was een van de vragen waarmee de schop in 1991 de grond in ging. Het onderzoek was dermate succesvol dat nog twee campagnes volgden.

Groot project

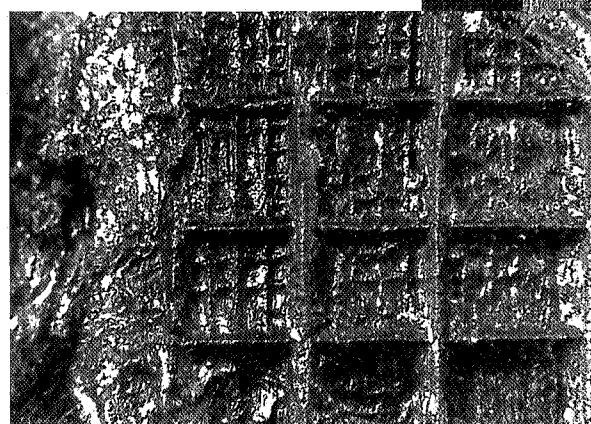
Drie jaar graven, met de inzet van honderden mensen, betekent dat de publicatie niet hetzelfde jaar gereed kan zijn. Danny Gerrets en Jan de Koning hebben enkele jaren besteed aan het dateren van de meer dan tienduizend geborgen vondstcomplexen, en aan de interpretatie van de grondsporen waarin ze werden aangetroffen. Tientallen anderen hielden en houden zich nog bezig met analyse en interpretatie van vondsten en monsters. De eerste bundel met wetenschappelijke artikelen over deze opgraving is bijna gereed en een tweede bundel zal hopelijk eveneens in 1997 verschijnen. In 1996 is daarnaast een mede door de Stichting Historische Wetenschappen gesubsidieerd project begonnen dat zich ook bezighoudt met het Friese koninkrijk. Hier zullen onder meer vier promoties uit voort moeten komen, en Wijnaldum zal daarbij een belangrijke rol spelen. Rond die tijd zal de opgraving pas echt kunnen worden afgesloten, naar verwachting met een grote tentoonstelling en een publiëksboek.

vondst' uldum

Goudsmeden

Een interessant thema is het onderzoek naar ambachtelijke activiteiten op de terp. Het ambacht dat kwantitatief het meeste materiaal heeft nagelaten, is de smederij: doos na doos met slakken, stukken ovenwand, maar ook kleinere en fijnere voorwerpen. Caroline Tulp nam het gigantische karwei op zich dit materiaal te bewerken, in het kader van haar doctoraalonderzoek in Groningen. Daarbij maakte zij dankbaar gebruik van de aangeleverde dateringen van Gerrets en De Koning. Het is jammer dat zij haar onderzoek moest afsluiten voordat de 'gouden vondst' werd herkend, want die heeft alles te maken met metaalbewerking.

In vrijwel alle perioden dat er gewoond werd, zijn op 'onze' terp smeden actief geweest die zowel met ijzer, koper (brons) als edelmetalen werkten. Goudbewerking blijkt bijvoorbeeld uit vondsten als een smeltkroesje met gouddruppels, losse gouddruppels, toetsstenen, een vermoedelijke toetsnaald, en een dichtgevouwen stukje gouden beslag dat kleine gouden nageltjes bevatte. Dit edelsmeedatelier was in elk geval in de zesde en zevende eeuw in bedrijf. Nu is het op zich niet zo bijzonder dat hier goudsmeden actief waren; in een wereld waarin goudcirculatie een belangrijke rol speelde, waren vele goudsmeden actief, zoals blijkt uit vondsten van detector-amateurs op verschillende terpen. Toch heeft de Engelse Ruth Mazo Karras in een artikel uit 1985, *Seventh-Century Jewellery from Frisia: A Re-Examination*, aannemelijk gemaakt dat alle 'betere' gouden sieraden die in het terpengebied zijn gevonden, in één atelier zijn vervaardigd, zij het door verschillende goudsmeden. Zij poneert het bestaan van een atelier dat onder koninklijke patro-

Boven: Dit minuscule stukje metaal is een matrijs met een wafelpatroon, dat gemaakt is door een top-goudsmid

Links: Detail van de matrijs; de hokjes zijn 1 x 1 mm en binnen 1 mm² zijn nog eens 16 onderverdelingen gemaakt, foto's C.G. Koopstra

nage stond, en waarin smeden werkten die tot een selecte internationale groep van kunstenaars behoorden.

Deze top-smeden in Engeland, Scandinavië, het Frankische rijk, en ook Friesland, onderhielden onderling nauwe contacten. De grote mantelspeld van Wijnaldum is het topstuk, maar over de andere sieraden schrijft zij ook: *'These were not merely a few trinkets traders picked up along the way!'* (Dit waren niet zo maar een paar hebbedingetjes, onderweg verzameld door handelaren).

Een koninklijk atelier

Wat dat ene 'gouden' vondstje nu heeft aangetoond is dat er inderdaad zo'n topkunstenaar in het Friese koninkrijk heeft gewerkt, en wel in het huidige Friesland, in noordelijk Westergo, op de opgravingsterp. Bij de elite, zowel van opdrachtgevers als van goudsmeden, stonden in eigen stijl vormgegeven gouden sieraden in hoog aanzien. Extra bijzonder waren gouden sieraden die ingelegd waren met almandijn. De mooiste sieraden waren

die van goud en almandijn, waarbij een geraserd stukje goudblik was gemonteerd achter de plaatjes doorschijnend almandijn. Hoe fijner het raster, hoe sterker de reflectie waar het omging: de term 'vlammend halssieraad' voor de grote mantelspeld komt niet uit de lucht vallen. De vondst die alles op zijn plaats deed vallen, is een stukje van een brons-loodlegering van nog geen drie vierkante centimeter, afkomstig uit het goudsmidatelier in Wijnaldum: een ponsje om zo'n raster aan te brengen. Het raster bestaat uit hokjes van elk één vierkante millimeter, waarbinnen elk weer 16 tot 25 kleinere vierkantjes te vinden zijn. Een bepaald niet alledaags stukje gereedschap, van een bepaald niet alledaagse kunstenaar, in dienst van een bepaald niet alledaagse, vroeg-middeleeuwse koning. De vondst geeft een idee van de context van de grote mantelspeld (hij was bij de enige edelsmid in de verre omgeving die eventuele reparaties kon uitvoeren), van het belang van noordelijk Westergo binnen het Friese koninkrijk, en van de allure van de familie die het zich kon permitteren een dergelijke edelsmid voor zich te laten werken. ➤

De auteurs zijn verbonden aan de Vakgroep Archeologie van de RUG.